

УДК: 811.163.3'373.7

811.111'373.7

811.111'255=163.3

DOI: 10.55302/PS24221061v

ФРАЗЕМИТЕ ВО АНГЛИСКИОТ И НИВНИТЕ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Катерина Видова

Меѓународен славјански универзитет
„Св. Николе“, Свети Николе – Битола

Клучни зборови: фраземи, фразеолошки изрази, англиски, македонски, превод, еквивалентност

Резиме: Фраземите може да претставуваат голем предизвик кога се пренесуваат од изворниот јазик на јазикот цел. При употребата на фраземите, се согледува познавањето на јазикот, а при нивниот превод се гледа и способноста за изразување на друг јазик. Преку употребата на фраземите, се пренесува начинот на размислувањето на еден народ и неговиот светоглед. Целта на овој труд е да даде приказ на нивото на еквивалентноста помеѓу англиските идиоматски изрази и македонските фраземи. Оттаму, во трудот се разгледува фразеолошките изрази во англискиот јазик и нивите преводни еквиваленти во македонскиот. Анализата е направена на корпус од реченици ексцерпирани од два романи напишани на англиски јазик од турско-британската писателка Елиф Шафак и нивните преводни еквиваленти на македонски јазик. Врз основа на анализата на ексцерпираниот материјал, направена е класификација на три групи. Фраземите од англиски на македонски јазик имаат целосна (директна) еквивалентност, делумна (приближна) еквивалентност и немаат еквивалентност.

IDIOMATIC EXPRESSIONS IN ENGLISH AND THEIR TRANSLATION EQUIVALENTS IN MACEDONIAN

Katerina Vidova

International Slavic University,
"St. Nicholas" Sveti Nikole – Bitola

Key words: idioms, phraseological expressions, English, Macedonian, translation, equivalence

Summary: Translating idioms can be a great challenge when they are transferred from the source language into the target language. When using idioms, knowledge of language can be perceived, and when translating them, comprehension and the ability to express yourself in another language can be recognized. Through the use of idioms, one can see the way of thinking and the point of view of a nation. The aim of this paper is to give an outline of the level of equivalence between English and Macedonian idiomatic expressions. Hence, the paper examines the idiomatic expressions in English and their translation equivalents in Macedonian. The analysis has been conducted on a corpus of sentences excerpted from two novels written in English by the Turkish-British writer Elif Shafak and their translation equivalents in Macedonian. The analysis of the excerpted corpus of sentences has been classified into three groups. Regarding the English idiomatic expressions, there are full (direct) equivalents, partial (approximate) equivalents, as well as no equivalents in Macedonian.

Вовед

Целта на трудот е да даде приказ на преводот на фраземите од англискиот на македонски јазик. Фраземите ги претставуваат јазикот, културата и мудроста на еден народ. Истражувањето е спроведено на корпус од реченици од два романи напишани на англиски јазик од турско-британската писателка Елиф Шафак и нивните македонски преводни еквиваленти. Целта на истражувањето е да се проверат следните согледувања:

- Англиските фраземи имаат целосни (директни) еквиваленти во македонски јазик;

- Англиските фраземи имаат делумни (приближни) еквиваленти во македонскиот јазик;
- Англиските фраземи немаат еквиваленти во македонски јазик.

Општи согледувања за термините фраземи (идиоми) и фразеолошките изрази

Во англискиот јазик се употребува терминот идиом, додека во македонскиот јазик се употребува терминот идиом за фразеолошки изрази со највисок степен на десемантизација. Културниот идентитет е најживо претставен преку јазикот на идиоматските изрази што се пренесуваат од генерација на генерација изразувајќи ја историјата, социјалното искуство, традицијата, начинот на живот и моралните принципи на родените зборувачи. (Abil-mazhinova, Makhoirov, 2014: 68). Потеклото на терминот идиом со значење „јазична невообичаеност“ датира уште од втората половина на 16 век и доаѓа од францускиот термин „idiome“ кој, пак, произлегува од латинскиот и грчкиот термин „idioma“ со значење „невообичаена фразеологија“ („idiom“, Online Etymology Dictionary). Во англискиот јазик дефиницијата за идиом е: „група на зборови со фиксен редослед што имаат одредено значење кое се разликува од значењата на секој збор самостојно“ (Online Cambridge Dictionary). Кога станува збор за американскиот англиски јазик, нивниот познат речник во онлајн верзија ја дава следната дефиниција за терминот идиом: „јазичен израз кој е во употреба и е својствен сам по себе според значењето кое не може да се изведе од поврзувањето на значењата на неговите елементи или според неговата атипична граматичка употреба на зборовите“ (Online Merriam-Webster Dictionary). Бејкер (Baker, 2018: 69) ги употребува термините „идиоми и фиксни изрази“ и ги дефинира како „скаменети јазични обрасци кои дозволуваат мала или, пак, никаква варијација во формата, и во случајот кај идиомите, често имаат значење што не може да се изведе од нивните поединечни компоненти“. Со оваа дефиниција се истакнува фактот дека идиоматските изрази добиваат ново преносно значење, односно од една фраза како целина, односно се предмет на десемантизација, што подразбира губење на лексичкото значење на сите или на некои компоненти. Д. Кристал (Kristal, 1998: 134),

во *Енциклопедискиот речник на модерниџа лингвистика* го употребува терминот идиом, со кој во граматиката и во лексикологијата се означува состав од зборови кој е семантички, а честопати и синтаксички ограничен, така што зборовниот состав функционира како една единица. Од семантичка гледна точка значењата на одделните зборови не можат да се поистоветат за да упатат на целосното значење на „идиоматскиот“ израз како целина. Од синтаксичка гледна точка, обично изразите не ја дозволуваат вообичаената променливост која може да биде присутна во други контексти. Некои лингвисти идиомите ги нарекуваат „готови искази“.

Во македонскиот јазик Пановска (Пановска, 1994:82) го употребува терминот фразеологизам „како зборовен состав што е лексички неделив и единствен по своето значење и што се употребува во речта во својство на готова речева единица“. Според Груевска-Мацовска (Груевска-Мацовска, 2022:177), основна единица на фразеологијата е фраземата, односно фразеолошката единица или фразеологизмот, која претставува стврднат состав со свое лексичко значење. Фраземата семантички и функционално е еднаква на зборот бидејќи функционира како збор во различни синтаксички позиции со сопствено номинативно значење. Според Велјановска (Велјановска, 2006: 26), фраземите во македонскиот јазик можат да се поделат во три групи:

1. Идиоми – фразеолошки изрази (ФИ) во кои има голем степен на десемантизација на составните компоненти, така што значењето на целиот израз не е соодветно на значењето на неговите компоненти.
2. Компонентни фраземи – изрази во кои една од компонентите е носител на фразеолошкото значење, додека другата го чува своето лексичко значење.
3. Третата група претставуваат пословиците, поговорките, поздравите, благословите, клетвите и авторските цитати.

Оваа тројна класификација наоѓа примена кај многу словенски јазици. Мургоски (2005 – 2024) во *Толковниот речник на македонскиот современ јазик* ја дава следната дефиниција за

идиом: „затврднат израз составен од повеќе зборови чиешто значење најчесто не може да се изведе од значењето на зборовите што го сочинуваат (на пример, *скина конци*). Оваа дефиниција го истакнува фактот дека идиоматските изрази се карактеризираат со стабилност (бидејќи се фиксни или скаменети јазични комбинации) и предвидливост (бидејќи нивното значење е општо-прифатено).

Преведување на фраземите (идиомите) и фразеолошките изрази

Фраземите претставуваат уникатен лингвистички феномен за чие разбирање е потребно длабоко познавање на културата, менталитетот, традицијата, народот, имајќи предвид дека тие покрај универзалноста ја истакнуваат и културно-националната специфика на конкретниот јазик (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска, 2020: 5). Оттаму, тие се особено интересни за истражување, но и доста сложени за преведување. Според Ивир (Ivir, 1985), има три постапки при преводот на фразеолошките изрази:

1. И во изворниот јазик и во јазикот цел има фразема со слично значење.
2. Во изворниот јазик и во јазикот цел има различна фразема со исто значење.
3. Во изворниот јазик има фразема, која ни според формата, ниту според значењето не може да се поврзе ниту со една фразема од јазикот цел, односно не постои еквивалент.

Фразеолошките изрази пренесуваат културолошки карактеристики и се оригинални и типични за една култура и ги прикажуваат културниот идентитет, историјата, традицијата, начинот на живот на припадниците на еден народ. Оттука, според Саздовска-Пигуловска (Sazdovska-Pigulovska, 2020: 16), не е едноставно да се најдат идентични фразеолошки изрази кај различни јазици. Важно е да се има предвид фактот дека постојат различни фразеолошки изрази и затоа тие се класифицираат според различни критериуми: составни делови, начин на создавање, потекло, контекст на употреба итн. факт кој треба да го имаат предвид преведувачите.

Ставот на Бејкер (Baker, 2018: 71) е дека првиот проблем со кој се соочуваат преведувачите е да препознаат дека станува збор за фразема. Доколку преведувачот не открие при процесот на преведување дека станува збор за фразема или фразеолошки израз, тој може да го разбере и да го преведе буквално и во тој случај да не употреби автентичен израз во јазикот цел или да го пренесе фразеолошкиот израз во јазикот цел со погрешно значење. Дадјан (Dadyan, 2015: 182) ги разгледува делата на преведувачите теоретичари, според кои најпрепорачливата стратегија при преведувањето на идиомите е превод со природен, соодветен идиом во јазикот цел со исто значење како во оригиналниот јазичен идиом, при што нагласува дека идиомите поминуваат низ процес на семантичко приспособување при преведувањето. Според него (Baker, 2018: 71) идиоматските и фиксните изрази на преведувачите им создаваат два главни предизвика и тоа се: способност да се препознае и точно да се протолкува идиомот и тешкотии при пренесување на различни аспекти на значењето во јазикот цел.

Анализа на ексцерпираниот материјал

При преведувањето на фраземите, преведувачот е должен да се обиде да постигне еквивалентност која доаѓа од значењето на комбинацијата на зборовите, а не од буквалното значење на самите зборови. Ставот на Саздовска-Пигуловска (Sazdovska-Pigulovska, 2020: 23) е дека зачувувањето на еквивалентноста кај идиоматските изрази при преводот подразбира преводни еквиваленти со исто значење и контекстуална употреба, при што се зачувуваат автентичната, семантичката, стилистичката и културната вредност на фраземата во јазикот цел. Според неа, немањето соодветен идиом при преводот на идиомите придонесува кон „меѓукултурните комуникациски недоразбирања“ (термин во употреба од страна на Szay, Moon, Bryson (1971) цитиран во делото на Jandt (2010) *An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community*. Ларсон (1984) и Њумарк (1998) го употребуваат терминот „идиоматски превод“. Имајќи го предвид фактот дека македонскиот и англискиот јазик се различни и од културолошка и од лингвистичка гледна точка, предизвик

е да се сочува еквивалентноста кај идиомите при преведувањето. При преведувањето на фраземите можат да се постигнат три степени на еквивалентност (Baker, 2018; Arsova-Nikolic, 1999; Koller, 2004):

1. Целосна (директна) еквивалентност – вклучува изнаоѓање на директен преводен еквивалент со исто значење и форма како оригиналот, што е повремено можно при превод на фраземите бидејќи вклучува употреба на фразема со исто значење и форма.
2. Делумна (приближна) еквивалентност – вклучува изнаоѓање на еквивалент со слично значење, но различна форма во јазикот цел, што е често можно при превод на фраземите бидејќи вклучува употреба на фразема со слично значење, но различна форма.
3. Неэквивалентност – вклучува неизнаоѓање директен или приближен преводен еквивалент во јазикот цел, како резултат на непостоење на идентична или слична фразема во јазикот цел заради контекстуални или стилски разлики.

Мотивот за пишување на трудот произлезе од фактот што делата на турско-британската писателка Елиф Шафак напишани на англиски јазик избобилуваат со фраземи. Корпус-речениците и нивните преводни еквиваленти во анализата се ексцерпирани од два романа на писателката Елиф Шафак „Четириесет правила на љубовта“, преведен на македонски јазик од Мирјана Буразер-Китановска и „10 минути и 30 секунди во овој чуден свет“, преведен на македонски од Паулина Јамакова-Пејкова. Според преводот на фраземите, тие се класифицирани во три групи.

Целосна еквивалентност на фраземите

Како што споменавме претходно, целосната еквивалентност се постигнува кога фраземата од изворниот јазик е преведена со соодветен еквивалент во јазикот цел.

(1) Find a nice woman and settle down. Have children. That will help **to keep your feet on the ground** (Shafak, 2010: 27). Најди си

женичка и одоми се. Деца да ти изроди. Тоа **ќе те спушти на земја** (Шафак, 2018: 33).

Фраземата ‘keep your feet on the ground’ е преведена со македонскиот еквивалент „спушти на земја“ со еднакво значење како во изворниот јазик ‘предизвика да се врати (или се врати) во реалноста по период на мечтаење или голема возбуда или заблуда’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(2) **To top it all off**, I am expected to recite prayers in Arabic as I perform each and every task (Shafak, 2010: 58). **А како капак на сè**, очекуваат да пеам арапски молитви додека ја вршам секоја задача (Шафак, 2018: 89). Фраземата ‘top it all off’ е преведена на македонски јазик со фраземата „како капак на сè“ со еднакво значење како во англискиот ‘како последна случка во серијата неповолни или несреќни настани; згора на сè’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(3) This writer **had her in mind** as his reader (Shafak, 2010: 17). Овој писател **ја имал неа на ум** за читател (Шафак, 2018: 19). Фраземата ‘have (something or someone) on mind’ е преведена со македонскиот еквивалент „има на ум“ со значење ‘земе предвид’.

(4) **“Better safe than sorry,”** said the Web site. (Shafak, 2010: 87)

„**Подобро да се спречи отколку да се лечи**“, пишуваше на веб-страницата (Шафак, 2018: 137). Фразата/изреката “Better safe, than sorry” од англиски на македонски јазик е преведена со изразот „подобро да се спречи отколку да се лечи“ со целосно еднакво значење како во оригиналот (полесно е нешто да се оневозможи да се случи одошто да се поправи штетата откако ќе се случи) (Мургоски, 2005 – 2024).

(5) **“I am all ears,”** the dervish said (Shafak, 2010: 166). „**Се претворив во уво**“, рече дервишот (Шафак, 2018: 166). Фраземата ‘be all ears’ е преведена со македонскиот преводен еквивалент „цел се претвора в уво“ со идентично значење како во англискиот ‘внимателно слуша’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(6) So many times I've caught him **looking daggers at Shams** (Shafak, 2010: 130). Колку пати сум го затекнала како **го стрела Шемса со поглед** (Шафак, 2018: 208). Фраземата 'look daggers at someone' е преведена со идентична фраза во македонскиот јазик „стрела со поглед“ со значење 'упатува поглед полн со прекор, презир, закана, итн.' (Мургоски, 2005 – 2024).

(7) Honestly, we shouldn't **make a mountain out of a molehill** (Shafak, 2010: 134). Вистина, **да не правиме слон од мува** (Шафак, 2018: 214). Фразата/изреката 'make a mountain out of a molehill' од англиски на македонски јазик е преведена со изразот „од мува прави слон“ со целосно еднакво значење како во оригиналот 'претерува преувеличува, нешто' (ТРМЈ, 2006: 183).

(8) We have read *Layla and Majnun, Farhad and Shirin, Yusuf and Zuleikha, The Rose and the Nightingale* — stories of lovers who have loved each other **against all odds** (Shafak, 2010: 202). Сме прочитале Лејла и Меџнун, Ферхад и Ширин, Јосиф и Зулејха, Славејот и розата – приказни за љубовници што се сакале **без оглед на сè** (Шафак, 2018: 328). Фраземата 'against all odds' е преведена на македонски јазик со фразата „без оглед на“ со исто значење како во изворниот јазик 'независно од околностите; и покрај сè' (Мургоски, 2005 – 2024).

(9) Years into a life of drugs and debauchery, I **hit rock bottom**, a shadow of the man I used to be (Shafak, 2010: 150). По години и години живот со дрога и расипништво, **го допрев дното** и станав сенка на човекот што некогаш бев (Шафак, 2018: 240). Фраземата 'hit rock bottom' со значење 'ја допре најниската точка' е преведена со идентична фраза во македонскиот јазик „го допре дното“.

(10) Then, just when I start to think I've got it all neatly sorted, here comes this woman **out of nowhere** (Shafak, 2010: 209). И тогаш, токму кога почнав да мислам дека сè ми е подредено како што треба, **од никаде** се појавува една жена (Шафак, 2018: 342). Фраземата 'out of nowhere' со значење 'многу ненадејно, неочекувано' е преведена со идентична фраза „од никаде“ со значење 'што се појавува или случува ненадејно и неочекувано' (Мургоски, 2005 – 2024).

(11) Baba was **on cloud nine** (Shafak, 2019: 76). Баба беше **на седмо небо** (Шафак, 2019: 85). Фразеологизмот ‘on cloud nine’ се употребува кога некој е пресрекен поради нешто, кога е надвор од себе; пијан од среќа, а се преведува со фраземата „на седмо небо“ со значење ‘чувствува голема возбуда, радост’ во македонскиот јазик (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска, 2020: 263, Кирова, Кузмановска, Иванова, 2018: 242).

(12) ‘Sometimes **our minds play tricks on us**’ (Shafak, 2019: 106).

„Понекогаш **нашиот ум си игра играчки со нас**“ (Шафак, 2019: 113). Фраземот ‘play trick on someone’ е преведена со соодветна фразема „си игра играчки (со)“ со значење ‘несериозно, неодговорно се однесува’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(13) Even if you **screamed your head off**, no one would come running (Shafak, 2019: 51). Дури **и да викаш на сет глас**, никој нема да те слушне и да дотрча на помош (Шафак, 2019: 60). Фраземот ‘scream your head off’ е преведена на македонски со соодветна фраза „да вика на сет глас“ со значење ‘(вика, се дере) најмногу што може’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(14) ‘You’re **making fun of me**’ (Shafak, 2019: 126). „Ти си **играш мајтап со мене**“ (Шафак, 2019: 133). Фраземот ‘make fun of someone’ е преведена со соодветен фразеолошки израз во македонскиот јазик „игра мајтап“ со значење ‘се шегува, се подбива’ (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска, 2020: 33).

(15) I mean, she knew that man was off his nut, but she took his money and offered you up – **like a lamb to the slaughter** (Shafak, 2019: 161).

Знаеше оти човекот е луд, а сепак му ги зеде парите и те понуди тебе – **како јагне на колење** (Шафак, 2019: 167). Фразата е ‘like a lamb to the slaughter’ е преведена со идентична изрека во македонскиот јазик со значење ‘како беспомошна жртва’.

(16) “You **scared the life out of us,**” said Humeira, putting her hand on her racing heart (Shafak, 2019: 215). „**Нè извади од памет**“, рече Хумеира со дланката врз растропаното срце (Шафак, 2019:

218). Фраземата ‘scare the life of out of someone’ со значење ‘многу исплаши’ е преведена со фраземата ‘извади некого од памет’ со исто значење како во англискиот јазик ‘го вчудовиде, го исплаши многу’ (ТРМЈ, 2008: 21).

(17) Please don’t be offended, but I just **don’t give a damn** about the next world (Shafak, 2019: 244). Те молам немој да се навредиш, ама мене **ич не ми е гајле** за задгробниот живот (Шафак, 2019: 246). Фраземата ‘not give a damn’ е преведена со соодветната фразама во македонскиот јазик ‘ич не му е гајле’ со значење ‘не се грижи’ (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска, 2020: 26).

(18) It wasn’t exactly ‘**out of sight, out of mind**’, but it was definitely ‘out of sight, out of urban life’ (Shafak, 2019: 285). Целта не им била да ја применат познатата поговорка ‘**Далеку од очите, далеку од срцето**’, ама дефинитивно постигнале нешто друго: ‘Далеку од очите, далеку од урбаниот живот’ (Шафак, 2019: 286). Познатата поговорка ‘out of sight, out of mind’ е идентично преведена на македонски јазик.

(19) It’s death that **makes my blood run cold** (Shafak, 2019: 268).

Туку од самата смрт **ми се смрзнува крвта во дамарите** (Шафак, 2019: 269). Фраземата ‘make someone’s blood run cold’ е преведена на македонски со ‘му се смрзна крвта во дамарите’ со значење ‘се стаписа од страв’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(20) Leila would have **skinned me alive** (Shafak, 2019: 248). Леила би ми **ја одрала кожата** (Шафак, 2019: 250). Фраземата ‘skin someone alive’ со значење ‘да казни, да прекори остро некого’ е преведена со идентична фразама во македонскиот јазик.

Делумна еквивалентност на фраземите

Делумната еквивалентност при преведувањето на фраземите се добива кога преводниот еквивалент е со различна форма, но со слично значење како во изворниот јазик.

(21) So, **out of the blue**, she sent him a picture of herself (Shafak, 2010: 122). Ненадејно, **како гром од ведро небо**, таа му прати своја слика (Шафак, 2018: 197). Фраземата ‘out of the blue’ е

преведена на македонски со изразот „како гром од ведро небо“ со значење ‘однадеж, неочекувано, ненадејно’ (Макаријоска, Павлеска-Георгиевска, 2020:74), со исто семантичко значење како во англискиот јазик.

(22) “You stay out of this, dervish, or I’ll **beat the hell out of you**, too!” the innkeeper shouted, but we both knew he wasn’t going to do that (Shafak, 2010: 28). „Седи си мадро, дервишу, оти и **ти ќе си го окркаш!**“ извика меанџијата, но и двајцата знаевме дека не би сторил такво нешто (Шафак, 2018: 35). Фраземата ‘beat the hell out of someone’ е преведена на македонски јазик со фраземата „(си) го окрка“ со значење ‘го стигна казната, најчесто заслужена’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(23) Every day he made me **work like a dog** and called this torture part of my spiritual training, as if washing greasy dishes could be spiritual in any way (Shafak, 2010: 42). Секој ден ме тера да му **’рмбам како роб** и ми вели дека ова мачење било дел од мојата духовна подготовка, божем во миењето на садови има нешто духовно (Шафак, 2018: 60). Фраземата ‘work like a dog’ е преведена на македонски јазик „’рмба како роб“ со значење ‘многу напорно и тешко работи’ (ТРМЈ, 2011: 244), исто како во изворниот јазик.

(24) “I am right as rain”, she answered, smiling back each time (Shafak, 2010: 117). „Подобро не може да биде“, му одговараше секојпат со насмевка (Шафак, 2018: 188). Фраземата ‘be (as) right as rain’ со значење ‘во добро здравје или состојба’ е преведена со македонската изрека „Подобро не може да биде“.

(25) The man trudged off, mumbling something **under his breath**, looking more confused than enraged (Shafak, 2010: 140). Човекот со тешка мака си го фати патот под нозе и промрмори нешто **под мустаќ**, повеќе збунет одошто гневен (Шафак, 2018: 223). Фраземата ‘under your breath’ со значење ‘да се каже нешто тивко незабележливо’ е преведена на македонски со фразеолошкиот израз „под мустаќ“.

(26) I was **head over heels in love** (Shafak, 2010: 142). Се **вљубив во неа до уши** (Шафак, 2018: 226). Фраземата ‘head over

heels in love’ е преведена на македонски „вљубен до уши“ со значење ‘зальубен човек’ (ТРМЈ, 2014: 160, Велјановска, 2006: 110), еднакво значење, но различна форма од изворниот јазик.

(27) At the mention of his name, all seven of us **took to our heels** (Shafak, 2010: 216). Штом му го спомна името, сите седуммина **летнавме** оттаму (Шафак, 2018: 352). Фраземата ‘take to your heels’ е преведена на македонски со глаголот *лејџна* со преносно значење, односно, како во изворниот јазик со значење ‘брзо избега’.

(28) Open and searching as it was, her heart was vulnerable, and, though she refused to admit it to herself, then or later, she **fell under the spell** of this young man and his studied charm (Shafak, 2019: 113). Разголени и копнежливо по внимание, срцето ѝ беше ранливо, и иако тогаш, а и подоцна одбиваше да си признае самата себеси, младичот **ја маѓенца** со својот одмерен шарм (Шафак, 2019: 119). Фраземата ‘feel under someone’s spell’ е преведена со глаголот *маѓејца* со преносно значење ‘привлече, заведе’ (ТРМЈ, 2006: 78).

(29) He was panting slightly, like someone who had been **running for dear life** (Shafak, 2019: 136).Беше малку задишан; личеше како да бегал **да спаси жива глава** (Шафак, 2019: 143). Фраземата ‘run for dear life’ е преведена со „да спаси жива глава“ со значење ‘да избегне смрт или нешто непријатно’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(30) If Leila were here, she thought, she would **put this odious man in his place** (Shafak, 2019: 209). Да беше Леила тука, си помисли, **ќе му го дотераше умот на овој одвратен маж** (Шафак, 2019: 213).Фраземата ‘put someone in his/her place’ е преведена на македонски со „му го дотера умот“ со значење ‘го вразуми, го направи послушен’ (ТРМЈ, 2003: 531).

(31) It gives me the creeps (Shafak, 2019: 273). Косата ми се дига (Шафак, 2019: 274). Фраземата ‘give someone the creeps’ е преведена со „косата ми се дига“ и е варијанта на македонската фраза „му се крена косата“ со значење ‘силно се исплаши или шокира’ (Мургоски, 2005 – 2024).

(32) The speech he would give if he were caught by his family one day and **put through the wringer** (Shafak, 2019: 236). Го вежбаше говорот што би го одржал доколку еден ден семејството го разоткрие и му **ја исцеди душата** (Шафак, 2019: 238). Фраземата ‘put someone through the wringer’ со значење ‘да се стави некој во многу лоша ситуација’ е преведена со изразот „исцеди душата“ кој е семантички близок до македонската фраза „вади душа“ со значење ‘мачи, малтретира некого’ (ТРМЈ, 2003: 560).

Нееквивалентност на фраземите

При немање можност да се најде директен или приближен еквивалент во јазикот цел како резултат на непостоење на идентичен или сличен израз фраземата од изворниот јазик, се преведува без еквивалент, со слободен спој, описно-без употреба на фразема во јазикот цел (Делова- Силјанова, 2016: 142).

(33) Not everyone needs to dress in tatters and **hit the road** like you! (Shafak, 2010: 37). Та не мора да се облечат во партали и **да акаат по друмови** како тебе (Шафак, 2018: 52). Фраземата ‘hit the road’ со значење ‘да се тргне од некаде, да се тргне на пат’ е преведена со фразата „да ака по друмови“, со преносно значење ‘да талка по патишта’ без употреба на фразеолошки израз.

(34) As long as he lived a nomadic life, he could manage it pretty well, but if he stays in a town and mingles with the townspeople, I am afraid he will **ruffle some feathers** (Shafak, 2010: 57). Сè додека живее скитнички живот, добро му оди, но се задржи ли во еден град и се измеша ли со мештаните, се плашам да **не разлутуи некои кучиња** (Шафак, 2018: 87).

Фраземата ‘ruffle some feathers’ со значење ‘вознемири, изнервира некого’ е преведена со фразата „разлутува кучиња“ со преносно значење.

(35) **Born with a silver spoon in his mouth**, raised in distinguished circles, tutored by the best scholars, and always loved, pampered, and admired – how dare he preach on suffering? (Shafak,

2010: 72). **Роден со сребрена лажичка в уста**, растен во истакнати кругови, учен од најдобрите зналци и секогаш сакан, гален и обожаван – како се дрзнува да држи проповеди за страдањето? (Шафак, 2018: 114). Изреката *'born with a silver spoon in your mouth'* со значење 'некој што е роден богат и има висок општествен статус' е целосно преведена на македонски јазик.

(36) I don't know why I'm **down in the dumps** today (Shafak, 2010: 77). Не знам зошто сум толку **поттиштена** денес (Шафак, 2018: 121). Фраземата *'down in the dumps'* со значење 'несрекен, многу тажен' е преведена со придавката поттиштена.

(37) **Thanking my lucky stars**, I wriggled into his space, leaving Sesame outside (Shafak, 2010: 81). **И се заблагодарив на судбината** и, откако го оставив Сусамот надвор, се протнав до неговото место (Шафак, 2018: 128). Фраземата *'thank one's lucky stars'* со значење 'да се биде благодарен' е преведена со фразата „и се заблагодарив на судбината“.

(38) A philosopher met a dervish one day, and they instantly **hit it off** (Shafak, 2010: 101). Еден ден филозофот сретнал еден дервиш и веднаш **им тргнал муабетот** (Шафак, 2018: 161). Фраземата *'hit it off'* со значење 'веднаш се спријателува' е преведена на македонски со фразата 'им тргнал муабетот' со слично преносно значење.

(39) Do not **go with the flow**. Be the flow (Shafak, 2018: 91). Не оди каде што **ќе те однесе реката**. Биди реката (Шафак, 2018: 144). Фраземата *'go with the flow'* со значење 'следи ја толпата, прави го тоа што го прават другите' е преведена со фразата 'ќе те однесе реката' со фигуративно значење.

(40) “Just **go with the flow**,” he said. “Let go!” (Shafak, 2010: 116)

„Пушти го ветрот да те носи“, рече тој. „Препушти му се!“ (Шафак, 2018: 187). Во овој пример фраземата *'go to the flow'* се среќава преведена со фразата „пушти го ветрот да те носи“, повторно со преносно значење.

(41) “Beauty is in the eye of the beholder”, Shams kept saying (Shafak, 2010: 174). „Безбели убоста е во зениците на тој што ја

гледа“, постојано велеше Шемс (Шафак, 2018: 283). Познатата изрека е целосно преведена на македонски јазик.

(42) Everyone says he has **lost his mind** to grief (Shafak, 2010: 219). Сите велат дека **побудалел** од жал (Шафак, 2018: 358). Фраземата ‘*lost his mind*’ е дословно преведена на македонски јазик.

(43) I can’t remember all of them **off the top of my head** (Shafak, 2019: 94). Е сега не ми текнува, не можам **сите да ги паметам** (Шафак, 2019: 101). Фраземата ‘*off the top of your head*’ со значење ‘нешто што се памети и е кажано без многу размислување’ е соодветно преведена на македонски јазик, но без употреба на фразема.

(44) She put up a CLOSED sign on the front door and ordered everyone **to roll up their sleeves** (Shafak, 2019: 134). Стави знак ЗАТВОРЕНО на влезната врата и сите ги **впрегна** (Шафак, 2019: 141). Фраземата ‘*roll up one’s sleeves*’ со значење ‘да се подготви за напорна работа’ е описно преведена на македонски со глаголот впрегна без употреба на фразеолошки израз.

(45) If the family elders learned this secret, **all hell would break loose**. (Shafak, 2019: 236). Ако повозрасните од семејството ја дознаат неговата тајна, **вистински пекол би завладеал на земјата** (Шафак, 2019: 238). Фраземата ‘*all hell would break loose*’ со значење ‘ситуација во која луѓето одеднаш стануваат насилни и бучни и се расправаат или тепаат’ е преведена описно на македонски јазик.

Заклучок

Анализиран е ексцерпиран корпус составен од 45 примери реченици со фраземи од двата романи на турско-британската писателка Елиф Шафак преведени од англиски на македонски јазик. Од резултатите на анализата произлезе дека 20 фраземи се со целосна (директна) еквивалентност, 12 со делумна (приближна) еквивалентност, додека 13 немаат еквивалентност, односно се преведени описно, со слободен спој без употреба на маке-

донски фраземи или, пак, со варијанти на македонските фразеолошки изрази. Интересен е фактот што англискиот и македонскиот јазик, иако се генетски неповрзани, т. е., англискиот јазик му припаѓа на групата на западногермански јазици, додека македонскиот е дел од групата на јужнословенски јазици, имаат типолошка сличност како аналитички јазици и како јазици кои се дел од индоевропското јазично семејство, покажуваат и сличности и разлики во однос на фразеолошките изрази. Кај дел од експерпираниот корпус сличностите се гледаат во употребата на фраземите во англискиот и нивниот превод на македонски јазик. Тие се должат на фактот што турско-британската писателка Елиф Шафак којашто пишува и на турски и на англиски јазик, пишува на јазик богат со фраземи (идиоми), поговорки, изреки, кои, пак, како што претходно споменавме, го искажуваат богатството на културно-историското наследство и мудроста на еден народ во поширок контекст. Писателката Елиф Шафак, како автор, на извонреден начин прави спој на источната и западната култура во начинот на раскажувањето приказни и пројавува голема меѓукултурна свест и разбирање за народите. Кузмановска, Петковска, и Ничева (2014) истакнуваат дека познавањето на лингвокултурата е особено важно при превод и пренесување на информации од еден на друг јазик. Преводот на фраземите изискува темелно познавање на изворниот јазик и на јазикот цел. Ставот на Делова-Силјанова (Делова-Силјанова, 2016: 137) е дека преведувачот треба добро да ги познава спецификите на земјата во којашто настанало делото, како и општествените и културните услови на времето и средината во кои се одигрува дејството. Со оглед на фактот дека фраземите претставуваат едни од најтешко преводливите единици во јазикот, преводот на фраземите и целосниот превод од англиски на македонски јазик на двата романа на писателката Елиф Шафак е солидно направен.

Литература/References:

- Abilmazhinova N., Makhpirov V. (2014). "The rose of phraseological units with proper names in linguistic worldview". *Annual Language & Politics of Identity (ALPPI)* Vol. VIII, No, 68-78.
- Baker, Mona. (2018). *In Other Words: A Textbook on Translation*. Third Edition. London: Routledge.
- Cambridge Online Dictionary <https://dictionary.cambridge.org/>

- Dadyan, I. (2015). "On the Study of Idioms and the Problem of Their Equivalence". Yerevan State University; Retrieved from <http://publications.y-su.am/>.
Etymology-Online Etymology Dictionary <https://www.etymonline.com/>.
- Ivir, Vladimir. (1985). *Teorija i tehnika prevodenja*. Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika. (in Serbian).
- Jandt, Fred. (2010). *An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community*. Sixth Ed. Sage Publications Inc.
- Koller, Werner. (2004) *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 7 Aufl. Quelle & Meyer.
- Kristal, Dejvid. (1998). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Drugo izdanje. Beograd: Nolit [Crystal, David. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*] (in Serbian).
- Larson, Mildred. L. (1984). *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*. New York: University Press of America.
- Newmark, Peter. (1998). *A Textbook of Translation*. New York London Toronto Tokyo: Prentice Hall. Merriam-Webster Online Dictionary <https://www.merriam-webster.com/>
- Sazdovska-Pigulovska, Milena. (2020). Definition and classification of phraseological expressions and problems in idiomatic equivalence in translation. PALIMPSEST International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research, PALMK, Vol 5, No 9, Stip https://www.academia.edu/44338490/PALIMPSEST_VOL_V_NO_9_2020.
- Арсова-Николиќ, Лидија. (1999). *Преведување: теорија и практика*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“. [Arsova-Nikolic, Lidija (1999). *Translation: Theory and Practice*. Скопје: University Ss. Cyril and Methodius] (in Macedonian).
- Велјановска, Катерина. (2006). *Фразеолошкиите изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматската фразеологија*. Куманово: Македонска ризница. [Veljanovska, Katerina, (2006). *Frazeološkite izrazi vo makedonskiot jazik: so osvrt na somatskata frazeologija*. Kumanovo: Makedonska riznica] (in Macedonian).
- Груевска-Маџоска, Симона. (2022). *Лексикологија на македонскиот јазик*. Скопје: Ми-Ан. [Gruevska-Madzoska, Simona. (2022). *Leksikologija na makedonskiot jazik*. Скопје: Mi-An] (in Macedonian).
- Делова-Силјанова, Јасминка. (2016). „Преводот на фраземите како предизвик“, Зборот збор отвора. Зборник на трудови од меѓународна научна конференција, 29 и 30 октомври, 2016 Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ. [Delova-Siljanova, Jasminka. (2016). „Prevodot na frazemite kako predizvik“, Zborot zbor otvora. Zbornik na трудови од meѓunarodna naučna konferencija, 29 i 30 oktombri, 2016, Скопје: Filološki fakultet „Blaže Koneski“, UKIM (in Macedonian).
- Кирова, Снежана, Кузмановска, Драгана, Иванова, Биљана. (2018). „Фразеологизми со броеви во англискиот и германскиот јазик“. ФИЛКО Зборник на трудови. Трета меѓународна научна конференција, 26-27 април

- 2018, Штип – Универзитет „Гоце Делчев“. [Kirova Snežana, Kuzmanovska Dragana, Ivanova, Biljana. (2018). „Frazeologizmi so broevi vo angliskiot i germanskiot jazik“. FILKO Zbornik na trudovi. Treta mejunarodna naučna konferencija, 26-27 april 2018, Štip: Univerzitet „Goce Delčev“ (in Macedonian). <https://eprints.ugd.edu.mk/21288/1/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%BA%D0%BE%203.pdf>.
- Кузамновска, Драгана, Петковска, Биљана, Ничева, Весна. (2014). „Успешен трансфер на поговорките и пословиците од еден во друг јазик“. Годишен зборник 2013. Штип: Филолошки факултет, УГД. [Kuzmanovska Dragana, Petkovska, Biljana, Ničeva, Vesna. (2014). „Uspešen transfer na pogovorkite i poslovcite od eden vo drug jazik. Godišen zbornik 2013. Štip: Filološki fakulet, UGD] (in Macedonian) <https://eprints.ugd.edu.mk/9189/>.
- Макаријоска, Лилјана, Павлеска-Георгиевска, Бисера. (2020). *Прилози за македонската фразеологија*. Скопје. [Makarijoska, Liljana, Pavleska-Georgievska Bisera. (2020). *Contributions to Macedonian Phraseology*. Skopje] (in Macedonian).
- Мургоски, Зоје. 2005 – 2024. *Толковен речник на современиот македонски јазик [Murgoski Zoje. 2005 – 2024. Tolkoven rečnik na sovremeniot makedonski jazik]* (in Macedonian) <https://zoje.mk/tolkoven/>.
- Пановска, Ружа, (1994). *Современ македонски јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје [Panovska, Ruža, (2014). *Sovremen makedonski jazik*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, Skopje] (in Macedonian).
- Толковен речник на македонскиот јазик*. Ред. Кирил Конески, I–VI Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. 2003–2015. [Tolkoven rečnik na makedonskiot jazik. Red. Kiril Koneski, I-VI Skopje: Instiut za makedonski jazik „Krste Misirkov“. 2003– 2015] (in Macedonian).

Извори:

- Shafak, Elif. (2010). *The Forty Rules of Love: A Novel of Rumi*. Viking London: an imprint of Penguin Books.
- Шафак, Елиф. (2018). *Четириесет правила на љубовта: книга за Руми*; [превод од англиски јазик Мирјана Буразер Китановска].- 2. Преработено изд. Скопје: Три. [Šafak, Elif. (2018). *Četirieset pravila na ljubovta: kniga za Rumi*; [prevod od angliski Mirjana Burazer Kitanovska]. -2 Preraboteno izd. Skopje: Tri.] (in Macedonian).
- Shafak, Elif. (2019). *10 Minutes 38 Seconds in This Strange World*. UK: an imprint of Penguin Books.
- Шафак, Елиф. (2019). *10 минути и 38 секунди во овој чуден свет*; [превод од англиски Паулина Јамакова-Пејакова]. – Скопје: Три. [Šafak, Elif. (2019). *10 minuti i 38 sekundi vo ovoj čuden svet*; [prevod od angliski Paulina Jamakova-Pejakova]. – Skopje: Tri.] (in Macedonian).